

Leon Miodoński

 <https://orcid.org/0000-0001-8525-3813>

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Filozofii

leon.miodonski@uwr.edu.pl

O TRUDNOŚCIACH W RECEPCJI SCHELLINGA – UWAGI NA MARGINESIE PRAC RYSZARDA PANASIUKA

Abstrakt

Niniejszy artykuł podejmuje dwie zasadnicze kwestie. Pierwsza to zagadnienie recepcji filozofii Schellinga w Polsce po drugiej wojnie światowej. Druga to pytanie, w jaki sposób należy rozumieć abstrakcje filozoficzne Schellinga. Za podstawę interpretacji przyjęto kontekstualne rozumienie filozofii, na jakim opierał się w swoich badaniach Ryszard Panasiuk. Z tych dwóch założeń podstawowych wynika struktura artykułu: część pierwsza dotyczy sposobu, w jaki ideologia marksistowsko-leninowska, wychodząc z klasowo-dialektycznego i „partyjnego” rozumienia filozofii, uznała idealizm filozoficzny za wroga. Punktem odniesienia będzie koncepcja Georga Lukácsa „Die Zerstörung der Vernunft” oraz wykładnia filozofii Schellinga jako irracjonalizmu. Część druga skupia się na tym, dlaczego zaprzestano badań nad Schellingiem oraz idealizmem po drugiej wojnie światowej, oraz w jakich warunkach i kiedy pojawiły się pierwsze opracowania monograficzne. Część trzecia jest historyczno-krytyczną i kontekstualną interpretacją filozofii przyrody Schellinga. Filozofię Schellinga można rozumieć jako nową antropologię, integralnie łączącą człowieka i przyrodę. W tym sensie jest ona antytezą racjonalistycznego redukcjonizmu.

Słowa kluczowe:

Schelling, idealizm niemiecki, ideologia marksistowska

Niniejszy artykuł, pomimo tytułu sugerującego dość szeroki zakres badań, w rzeczywistości ograniczy się tylko do dwóch zasadniczych kwestii, jakie wydają się szczególnie ważne z punktu widzenia recepcji filozofii Schellinga w Polsce. Omówiona zostanie recepcja po drugiej wojnie światowej, z podkreśleniem okresu dominacji ideologii marksistowsko-leninowskiej i jej specyficznej „poetyki”. Istnieją dobre opracowania wcześniejszej recepcji Schellinga (Jaworski, 1988, s. 124–132; Panasiuk, 1987, s. 124–139). Nie ma więc powodu,

aby powracać do tych spraw. Kluczowym wydaje się pytanie, jak należy rozumieć złożone abstrakcje Schellinga i zadziwiające modyfikacje jego systemu¹. Jako podstawę interpretacji przyjęto kontekstualne rozumienie filozofii, na jakim opierał się w swoich badaniach Ryszard Panasiuk. Z tych dwóch założeń podstawowych wynika struktura artykułu.

Część pierwsza – *Idealizm niemiecki w kontekście ideologii marksistowsko-leninowskiej* – dotyczy sposobu, w jaki ideologia marksistowsko-leninowska, wychodząc z klasowo-dialektycznego i „partyjnego” rozumienia filozofii, uznała idealizm filozoficzny za wroga. Znaczącym punktem odniesienia będzie Lukácsa koncepcja „dyskredytacji rozumu” oraz wykładnia filozofii Schellinga jako „irracjonalizmu”. W konsekwencji obok Schellinga na indeksie znalazło się wielu znaczących filozofów (Fichte, Schopenhauer, Nietzsche).

Z części pierwszej konsekwentnie wynika część druga – *Początek badań nad Schellingiem* – mianowicie lata indoktrynacji spowodowały, że zaprzestano badań nad Schellingiem oraz idealizmem. Pierwsze skromne opracowania dotyczące Fichtego i Schopenhauera pojawiły się co prawda w połowie lat sześćdziesiątych, ale znacznie później ukazały się tłumaczenia ich prac filozoficznych. W przypadku Schellinga pierwszy przekład *Systemu idealizmu transcendentального* wydano w 1979 r. Z kolei pierwsze opracowanie monograficzne autorstwa Ryszarda Panasiuka (*Schelling*) ukazało się w dopiero w 1987 r.

Zadaniem części trzeciej – *W jaki sposób zrozumieć przyrodę?* – jest historyczno-krytyczna i kontekstualna interpretacja filozofii przyrody Schellinga jako antytezy do ujęć racjonalno-pozytywistycznych (ale także marksistowskich) odrzucających idealizm jako aberrację rozumu. Otóż krytycy Schellinga nie zauważyli, bądź też nie chcieli zauważyć, że jego filozofia przyrody nie wynikała z czystego irracjonalizmu, lecz opierała się na zupełnie innym modelu antropologii, mianowicie integralnie łączącym człowieka z przyrodą. W tym sensie koncepcja ta stała w opozycji do oświeceniowej redukcji człowieka do rozumu (Panasiuk, 2002, s. 56–58).

IDEALIZM NIEMIECKI W KONTEKŚCIE IDEOLOGII MARKSISTOWSKO-LENINOWSKIEJ

Zajmowanie się filozofią niemiecką w okresie PRL nie należało do zajęć zupełnie bezpiecznych i dających poczucie badawczego spełnienia. Najgorszy był okres stalinizmu, który doprowadził do ubezwłasnowolnienia humanistyki i nauk społecznych. Skrajna ideologizacja spowodowała, że należało bacznie dostrzegać wyraźne granice, jakie ideologia wyznaczała dla tematów właści-

¹ Ciekawe ujęcie zmienności oraz ich uwarunkowań przedstawił W. Schmied-Kowarzik w książce *Existenz denken: Schellings Philosophie von ihren Anfängen bis zum Spätwerk* (zob. skrótową charakterystykę: Schmied-Kowarzik, 2015, s. 14–15).

wych i niewłaściwych: Kant i Hegel mieścili się jeszcze w zakresie badań dozwolonych, natomiast Schelling, Nietzsche, Schopenhauer już nie. W tym sensie książka Georga Lukácsa *Die Zerstörung der Vernunft* (1954)², reprezentująca radykalną krytykę filozofii mieszczańskiej z punktu widzenia ortodoksyjnego marksizmu, wyznaczała horyzont tematów, jakie marksizm mógł akceptować i rozwijać oraz takich, jakie przynależały do ideologii „reakcyjnej”.

Otóż dla Lukácsa procesy intelektualne oraz powiązane z nimi postulaty społeczne wynikały z dialektyki „racjonalnego” oraz „irracjonalnego” oraz z kryzysu politycznego, jaki generowała rewolucja francuska i reakcja na nią. W konsekwencji pokantowska filozofia idealistyczna (w szczególności filozofia Schellinga) znalazła się w impasie, tzn. porzucono metodę racjonalną i empiryczną na rzecz metody subiektywno-spekulatywnej (Lukács, 2022, s. 87–88).

Według Lukácsa irracjonalizm konstytuował się na szerszym gruncie tendencji anty-oświeceniowych, w kontekście sporu o panteizm i afirmacji nieracjonalnych form poznania („uczucie”, „ogląd wewnętrzny”). Zgodnie z tym pierwsze oznaki irracjonalizmu dostrzegał już u młodego Schellinga w koncepcji „oglądu intelektualnego” (Lukács, 2022, s. 125–130) i charakterystycznej dla okresu filozoficzno-przyrodniczego „dwuznaczności dialektyki idealistycznej” (2022, s. 146) stosowanej do wyjaśnienia fenomenów przyrody. Natomiast „otwarty irracjonalizm” Schellinga charakteryzował późniejszy okres jego aktywności, w szczególności wykłady berlińskie. W tym sensie idealizm niemiecki, jeśli go postrzegać w szerszym ujęciu (Baader, Eschenmeyer), kojarzył się Lukácsowi z irracjonalizmem oraz z „dyskredytacją rozumu i intelektu”, w szczególności z „bezkrytyczną gloryfikacją intuicji, arystokratyczną epistemologią, odrzuceniem postępu społeczno-historycznego, tworzeniem mitów” (2022, s. 15).

Wyjątkowo dużo miejsca poświęcił Lukács na komparatystyczne ujęcie dialektyki idealistycznej u Schellinga i Hegla, wskazując, że idealistyczne myślenie może doprowadzić do dwóch różnych efektów – racjonalnego oraz irracjonalnego. Ale istnieje również druga strona tej relacji. Schellingiańska krytyka Hegla w wykładach berlińskich „obnażyła słabości dialektyki Hegla” (Lukács, 2022, s. 161–168). Drobiazgową analizę tej problematyki znaleźć można w innej pracy z okresu pobytu w Moskwie, mianowicie w rozprawie *Der Junge*

² Taki tytuł nosiło wydanie pierwsze. Natomiast drugie wydanie (Berlin: Aufbau-Verlag 1955) uzyskało wymowny podtytuł *Der Weg des Irrationalismus von Schelling zu Hitler*. Począwszy od pierwszego wydania zbiorowego dzieł Lukácsa w 1962 zrezygnowano z podtytułu (następne wydania 1974, 2022). Jednocześnie ukazało się kilka różnych wydań *Die Zerstörung der Vernunft*, w tym trzytomowe, wznawiane trzykrotnie w 1974, 1979 oraz 1983 r. (Darmstadt, Neuwied: Luchterhand 1974: t. 1, *Irrationalismus zwischen den Revolutionen*, t. 2, *Irrationalismus und Imperialismus*, t. 3, *Irrationalismus und Soziologie*). Wydawnictwo Aufbau-Verlag czterokrotnie ponawiało druk *Die Zerstörung der Vernunft*, w tym reprint wydania II z roku 1955.

Hegel und die Problemen der kapitalistischen Gesellschaft. Znamienne, że w przekładzie polskim praca ta, jak wiele innych, ukazała się dopiero w schyłkowym PRL (Lukács, 1980).

Ale spektrum widzenia Lukácsa było o wiele szersze. Według niego Schelling wyznaczył tylko początek negatywnej drogi filozofii niemieckiej. Kolejnymi etapami były konceptualizacje Schopenhauera, Nietzschego i Kierkegaarda. Ale na tym nie koniec. „Dyskredytacja rozumu” nabrała nowego tempa w wieku XX. W ogniu krytyki znalazł się Dilthey jako twórca „imperialistycznej filozofii życia” (Lukács, 2022, s. 428–258), Spengler, Scheler, Heidegger jako przedstawiciele „pasożytniczego subiektywizmu” (Lukács, 2022, s. 363–386), Jaspers, aż po Freuda, Schmitta i Spanna. Wszystkie te heterogeniczne nurty łączy jedno – nie pasowały do ortodoksyjnego marksizmu. Generalnie myśl Lukácsa wpisywała się w narrację ideologiczną epoki stalinizmu.

W Polsce w większości transmitowano o wiele gorszą wersję ideologii stalinowskiej, mianowicie tłumaczenia rosyjskiej literatury propagandowej, w której warstwę rzeczowej analizy historyczno-filozoficznej zastępowała konfrontacyjna retoryka dążąca do zupełnej dyskredytacji przeciwnika oraz wyraziste etykietowanie wroga ideologicznego. Na takim gruncie interpretacja idealizmu niemieckiego nie mogła wypaść pozytywnie: Schellinga charakteryzowano w ten oto sposób: „zaciekły wróg materializmu i nauki, orędownik religii” (Rozenal i Judin, 1955, s. 611). Jeśli przyłożyć do tego klasowy klucz interpretacyjny, skutek był taki, że Schellinga postrzegano jako „ogniwo w walce niemieckiej filozofii idealistycznej przeciwko materializmowi i rewolucji” (Rozenal i Judin, 1955, s. 612). Podobnie sprawa miała się z Schopenhauerem³ i Nietzschem⁴.

Główny zarzut, jaki formułowano, brzmiał – „idealista”, termin definitywnie określający wymienione stanowiska jako wrogie, nieracjonalne i godne potępienia. Innymi słowy „idealista” to ulubiona inwektywa, jaką chętnie posługiwała się ideologia marksistowska. Zgodnie z koncepcją „partyjności filozofii” (Rozenal i Judin, 1955, s. 486–489), idealizm był przeciwieństwem materializmu – racjonalnej wykładni filozofii, czyli marksizmu-leninizmu. W standardowych podręcznikach filozofii marksistowskiej, jakie powstały w powojennej Polsce dominowała interpretacja klasowo-dialektyczna oraz teza o „partyjności

³ Oto kilka wymownych cytatów: „Skrajnie reakcyjny niemiecki filozof-idealista, ideolog junkierstwa pruskiego. [...] Zaciekły wróg materializmu i dialektyki [...]. Światopogląd Schopenhauera przepojony jest żądzą nienawiści do rewolucji, do ludu, do demokracji. [...] Tę zgniłą filozofię reakcyjną podchwycili obskuranci imperialistyczni, aby wykorzystać ją jako jeden ze środków zatrucia świadomości społecznej” (Rozenal i Judin, 1955, s. 612–613).

⁴ „Skrajnie reakcyjny niemiecki filozof-idealista, otwarty apologeta burżuazyjnego wyzysku i agresji, bezpośredni poprzednik ideologów faszystowskich”. [...] Reakcyjna, antyhumanistyczna filozofia, przepojona zacieklą nienawiścią do mas pracujących, wysławiająca kult siły i «płowej bestii» doskonale odpowiada ideologii imperialistów” (Rozenal i Judin, 1955, s. 455).

filozofii”, przedstawiająca nieustanną walkę materializmu z idealizmem (Kozyr-Kowalski i Ładosz, 1972, s. 112–127; Grudzień i Jankowski, 1978, s. 73–122). W idealizmie niemieckim odnajdowano tylko ten właściwy idealizm (Kant, Hegel, Feuerbach) cechujący się „przebłyskami” racjonalności, do którego nawiązywał Marks i Engels, natomiast zupełnie pomijano idealizm „reakcyjny” (Fichte, Schelling, Schopenhauer, romantyzm) (Grudzień i Jankowski, 1978, s. 114–122).

Poza wymienionymi uwarunkowaniami, negatywny stosunek filozofii marksistowsko-leninowskiej do Schellinga miał swoje głębsze zakorzenienie w świadomości samych twórców marksizmu. Mianowicie już na początku lat czterdziestych XIX w. Fryderyk Engels, który bezpośrednio słuchał wykładów berlińskich Schellinga, napisał trzy radykalnie krytyczne pisma anty-Schellingańskie⁵. Chodziło o rolę polityczną, jaką Schelling miał spełnić w Berlinie, zapobiegając negatywnym skutkom filozofii heglowskiej, a także o treść wykładów, która w żaden sposób nie korespondowała z przedrewolucyjnymi nastrojami studentów okresu *Vormärz*.

Krytyka Engelsa – pozostającego jeszcze w tym czasie na pozycjach „idealistycznych” – jak lejtmotyw przewijała się przez całą literaturę marksistowską. W III tomie *Historii Filozofii* pod red. Georgija Aleksandrowa, obejmującym okres klasycznej filozofii niemieckiej, nawiązano bezpośrednio do tez Engelsa z rozprawy *Schelling und die Offenbarung* sugestywnie i obrazowo podsumowującego działalność Schellinga:

Jego niespokojny umysł rodził wówczas śmiałe idee. [...] Szeroko otworzył wrota filozofii – i na obszarach abstrakcyjnej myśli powiało świeżym zapachem przyrody. [...] Ale ogień zgasł, odwaga znikła. [...] Statek, który dotąd śmiało i radośnie sunął po falach, zawrócił, przybił do płytkiej przystani wiary i tak mocno zarył kilem w piasek, że po dziś dzień nie może ruszyć z miejsca (Aleksandrow, 1972, s. 223–224).

Warto zaznaczyć, że wspomniany podręcznik ukazał się w Polsce stosunkowo późno (1972) i przy wielu wadach miał też sporo zalet w porównaniu do innych dostępnych wówczas opracowań⁶. W części dotyczącej Schellinga szeroko omówiono aspekty filozoficzno-przyrodnicze i relacje z Fichteańskim transcendentalizmem. Natomiast zupełnie nierzeczowo przedstawiono kolejne okresy

⁵ Friedrich Engels, *Schelling über Hegel* (1841); *Schelling und die Offenbarung. Kritik des neuesten Reaktionsversuchs gegen die freie Philosophie* (1842); *Schelling, der Philosoph in Christo, oder die Verklärung der Weltweisheit zur Gottesweisheit* (1842).

⁶ W II tomie swojej *Historii filozofii* (I wyd. 1931) Władysław Tatarkiewicz uwzględnił myśl Schellinga i szkołę Schellingańską, jednak poświęcił im stosunkowo niewiele miejsca. Uwypuklił przede wszystkim oryginalność Schellingowskiej filozofii przyrody, pojmowanej jako „siła żywa i twórcza”: „w estetyce [Schelling] nie wytworzył poglądów ani szczególnie samodzielnych, ani szczególnie charakterystycznych dla epoki; tak samo w filozofii religii; natomiast zajął naczelné miejsce wśród idealistów XIX wieku jako filozof przyrody” (1988, s. 208–211).

jego rozwoju filozoficznego: omawiając filozofię tożsamości, filozofię wolności i filozofię objawienia, mieszano dowolnie poszczególne kwestie. Teza wyjściowa była jasna: „W doktrynie Schellinga teologia stale się ściera z przyczynowością, i za każdym razem w wyniku tego starcia dialektyczne przebliski myśli schellingiańskiej, oświetlającej bieg realnej rzeczywistości, toną w mroczkach idealistycznych abstrakcji” (Aleksandrow, 1972, s. 217).

W latach 1963 i 1966 wyszły dwa tomy *Historii filozofii, Lata czterdzieste – dziewięćdziesiąte XIX w.* pod redakcją M. A. Dynnika dotyczące m.in. powstania materializmu dialektycznego i historycznego, czyli „rewolucyjnego przełomu w filozofii” (Dychnik, 1963, s. 11). W polskim wydaniu, obejmującym tylko dwa tomy z edycji 6-tomowej, znajdują się wszystkie elementy dogmatycznego marksizmu-leninizmu, który w niewielkim tylko stopniu zmienił się w epoce post-stalinowskiej: „wrogi nauce” idealizm, „racjonalne ziarno” w niektórych tylko systemach idealistycznych (Hegel) (Dychnik, 1963, s. 260–261). Schellinga zinterpretowano zgodnie z duchem i literą krytyki Engelsa jako „wojującego irracjonalistę”, „zdrajcę sprawy walki o wolność”, jako tego, kto zaprzepaścił młodzieńcze ideały na rzecz „niewolniczego służenia państwu monarchicznemu” (Dychnik, 1963, s. 30–31). Podobnymi inwektywami obłożono innych, wspomnianych powyżej reprezentantów myśli niemieckiej. Filozofia Schopenhauera „odzwierciedla nastroje reakcyjnych warstw burżuazji niemieckiej okresu przedrewolucyjnego” (Dychnik, 1963, s. 310). Nietzscheanizm okazał się „jednym z najbardziej reakcyjnych kierunków idealistycznych niemieckiej burżuazji”. Jego największym przewinieniem była „walka z socjalizmem, przeciwstawienie się klasowej walce proletariatu” (Dychnik, 1963, s. 340–341).

Warto jeszcze zwrócić uwagę na jeden aspekt, który co prawda nie ma nic wspólnego z marksizmem, ale oddaje innego typu nastroje, mianowicie podejrzliwość wobec niemieckiego idealizmu. Rzeczą dotyczy polskiego przekładu książki Georga L. Mosse *The Crisis of German Ideology. Intellectual Origins of the Third Reich* (1964), która na rynku polskim ukazała się w roku 1972 w dość dużym nakładzie (5290 egz.). Tytuł zdaje się nawiązywać do *Ideologii niemieckiej* Marksa i Engelsa.

O ile Lukácsa krytyka dotyczyła bezpośrednio filozofii idealistycznej oraz jej irracjonalnego charakteru, to interpretacja Mosse’a poszła dalej, mianowicie w kierunku kultury, a właściwie identyfikacji mechanizmów kultury, jakie transferowały szereg negatywnych idei – „rasizm”, „germański chrystianizm”, „volkistowski mistycyzm natury” (Mosse, 1972, s. 15) – kształtujących niemiecki faszyzm. Autor nie podjął się analizy niemieckich systemów idealistycznych. W ogóle nie wspomniał nawet Schellinga. Natomiast niejednokrotnie starał się uwypuklić negatywną rolę, jaką odgrywały inspiracje filozoficzne w ruchu volkistowskim. Według Mosse’a, volkizm odwoływał się do Kantowskiej antropologii, zwłaszcza do rozważań o rasie: „Doktrynę Kantowską zastosowali do korelacji krajobrazu i duszy Volku” (1972, s. 122). Sam twórca

ruchu, Houston Steward Chamberlain, głęboko studiował Kanta i określał siebie samego jako kantystę (Mosse, 1972, s. 128–129, por. s. 132). W podobny sposób funkcjonowały archetypy Heglowskie. Volkici utożsamiali Heglowskiego „Ducha” z Volkkiem, z dążeniem jednostek do „głębszego poczucia wspólnoty” (Mosse, 1972, s. 243, por. s. 318). W ten sam sposób ideologia volkizmu uczyniła z Nietzschego „proroka neogermanizmu” (Mosse, 1972, s. 207). Mosse nie odwoływał się ani do interpretacji klasowej ani też ekonomicznej – stał po przeciwnej stronie sceny politycznej w stosunku do Lukácsa – ale jego interpretacja znacznie wzmacniała cały nurt sceptycyzmu wobec spekulatywnych owoców idealizmu niemieckiego.

POCZĄTEK BADAŃ NAD SCHELLINGIEM

Kilka poruszonych powyżej kwestii w wystarczający sposób obrazuje, po jak trudnej drodze poruszali się polscy badacze myśli niemieckiej, w szczególności Schellinga, Schopenhauera i Nietzschego. Ileż należało pokonać uprzedzeń oraz intelektualnych resentymentów, aby zbudować zaplecze do nowoczesnych badań opartych na krytycznej analizie tekstu, przy zachowaniu wszystkich procedur metodologii nauk humanistycznych. W praktyce wszystko należało zaczynać od początku.

Na marginesie, nie rozwijając tematu, warto tylko zaznaczyć, że polska myśl chrześcijańska – ta wcześniejsza, jak i powojenna – z wielką rezerwą, aby nie powiedzieć z niechęcią – odnosiła się do całego idealizmu niemieckiego. Ks. Franciszek Gabryl w pracy *Polska filozofia religijna w XIX wieku* dał temu wystarczająco jasny wyraz: „Filozofia niemiecka pchnięta przez Kanta na tory idealizmu transcendentalnego, zabłąkała się z Fichtem i Heglem w kręty labirynt panteizmu po to, aby z wielkim pędem stoczyć się w błotną przepaść materializmu Feuerbacha, Moleschotta, Czolbego, Büchnera i innych” (1913, s. 6). Natomiast współczesna krytyka poszła zarówno ze strony personalizmu chrześcijańskiego⁷, jak i neotomizmu (Gogacz, 1969, s. 69). Przy czym Schelling stanowił temat marginalny, rzadko kto do niego nawiązywał. Wyzwaniem był Kant, Hegel, heglizm, Nietzsche i w oczywisty sposób marksizm.

Jeśli na problem spojrzeć z historycznego punktu widzenia, podkreślić należałoby fakt, że paradoksalnie stalinowski dogmatyzm sam z siebie wygenerował procesy, które go zniósł. Po pierwsze, w skodyfikowanej doktrynie dość szybko odsłoniły się „treści trywialne i mistyfikujące realną rzeczywistość” (Panasiuk, 2001, s. 5–7). Próba ich pokonania poprzez „intelektualizację

⁷ „Wiek XIX daje nam znowu przykład różnorodnych degradacji człowieka; w monizmach różnego typu sprowadzających człowieka do jednej absolutnej myśli (G.W.F. Hegel), do absolutnej natury (F.W.J. Schelling), absolutnego «Ja» (J.G. Fichte), absolutnej woli (W. Wundt), absolutnego życia (F. Nietzsche)” (Granat, 1985, s. 37).

marksizmu” (Panasiuk, 2001, s. 7)⁸ doprowadziła ostatecznie do wewnętrznego rozbicia – pojawiły się nie dające się znieść sprzeczności: dogmatyzm i rewizjonizm. Po drugie, ideologiczny obraz idealizmu niemieckiego, jaki wykreowano, wyhamował rzetelne badania filozoficzne na wiele lat, ale „schizma” wewnątrz marksizmu otworzyła drogę do zupełnie nowych badań, jakie do tej pory były nie do pomyślenia (zob. Kołakowski 1958, 1965a, 1965b; zob. również Baczek 1964, 1965). W konsekwencji około połowy lat sześćdziesiątych XX w. pojawiły się pierwsze poważniejsze opracowania Zbigniewa Kuderowicza (1963) i Jana Garewicza (1965) z zakresu myśli niemieckiej niesankcjonowanej dotąd przez marksizm-leninizm.

Jeśli zaś chodzi o recepcję myśli Schellinga, proces ten przebiegał dużo wolniej, ponieważ nie było przekładów⁹, a starsze opracowania – niełatwe do uzyskania – straciły aktualność z punktu widzenia współczesnych kontekstów interpretacyjnych oraz metodologii historyczno-krytycznej. Dopiero w 1979 roku ukazało się tłumaczenie jednej z kluczowych jego prac – *System idealizmu transcendentnego* (1979), natomiast cztery lata później przekład *Filozofii sztuki* (1983). W roku 1988 Wit Jaworski napisał artykuł dotyczący recepcji Schellinga w Polsce i opublikował go w nie istniejącym już czasopiśmie „Pismo Literacko-Artystyczne” (1988), które w szarych latach schyłku PRL poszukiwało tematów alternatywnych wobec dominującej ideologii a jednocześnie ciekawych dla czytelnika za żelazną kurtyną (Nietzsche, Jung, Swedenborg itp.).

Najważniejszą jednak rolę spełniło pierwsze opracowanie monograficzne Ryszarda Panasiuka – *Schelling* (1987). Otóż opracowanie to w niczym nie przypominało niesławnych publikacji z lat wcześniejszych. Autor podszedł do zagadnienia w sposób nowoczesny, krytyczno-historyczny, dając czytelnikowi polskiemu zarys pełnego obrazu myśli Schellinga na tle idealizmu niemieckiego. Pomimo 25 lat, jakie upłynęły od wydania książki, nie straciła ona swojej wartości i w dalszym ciągu może służyć jako syntetyczne wprowadzenie do filozofii Schellinga. Natomiast wówczas jej wartość była nie do przecenienia. Na pierwszy plan wysuwało się podejście metodologiczne charakteryzujące całą twórczość Autora, mianowicie rozumienie „teoretycznych założeń i kontekstów historycznych idei” (Panasiuk, 2001, s. 7), czyli adekwatne przedstawienie oraz interpretacja poszczególnych okresów aktywności filozoficznej niemieckiego filozofa. Po wtóre, integralną częścią książki był 100-stronicowy, reprezentatywny wybór tekstów źródłowych, pozwalający czytelnikowi zrozumieć sposób stawiania problemów filozoficznych przez Schellinga, jak i specyfikę jego narracji filozoficznej. Nie bez znaczenia była także niemal 20-stronicowa część poświęcona XIX wiecznej recepcji Schellinga w Polsce.

⁸ Gruntowniejsza krytyka dialektyki marksistowskiej, zob. Panasiuk, 2002, s. 248–268.

⁹ Nie licząc kilku drobniejszych tekstów (Schelling, 1960) oraz (Schelling, 1981).

Na marginesie warto zaznaczyć, że w wyborze tekstów znalazł się przekład *Najstarszego programu systemu idealizmu niemieckiego* z 1796 r. – fragment rękopisu pisanego co prawda ręką Hegla, ale będącego efektem wspólnego namysłu Schellinga, Hegla i Hölderlina. Ten krótki tekst – zawierający syntetyczną konceptualizację etyki, filozofii przyrody, idei wolności, nowej estetyki oraz nowej mitologii – pozwala lepiej zrozumieć wieloaspektowy punkt wyjścia obu spekulatywnych systemów, od początku wykraczających poza perspektywę czysto Kantowską (Panasiuk, 1987, s. 150–152).

Ukazanie się tego dokumentu spotkało się swego czasu ze sporym poruszeniem wśród europejskich badaczy idealizmu niemieckiego. Do dnia dzisiejszego trwają dyskusje, komu należałoby przypisać autorstwo niekompletnego manuskryptu (Hansen, 1989). Spory dystans czasowy dzielący pierwszą publikację opracowaną przez Franza Rosenzweiga z 1917 r. i pierwszy polski przekład uświadamia, jaka luka wytworzyła się w polskich badaniach Schellinga po II wojnie światowej. Niemniej jednak po ukazaniu się pierwszego przekładu w „Studiach Filozoficznych” (Markiewicz, 1983), bardzo szybko pojawiły się dwa kolejne tłumaczenia, wpisujące się w kontekst sporu o autorstwo¹⁰.

Początek lat dziewięćdziesiątych XX w. okazał się bardzo korzystny dla polskich badań nad Schellingiem, mianowicie ukazały się dwie ważne publikacje: przekład *Filozoficznych badań nad istotą ludzkiej wolności i sprawami z tymi związanymi* (Schelling, 1990), rozprawa otwierająca tzw. okres filozofii wolności, oraz numer tematyczny czasopisma „Idea – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych” poświęcony tematowi *Schelling a pojęcie subiektywności*. Znamienne, że wśród wielu znakomitych autorów (Norbert Hinske, Manfred Frank, Wolfdietrich Schmied-Kowarzik, Wolfgang Welsch) znalazł się także Ryszard Panasiuk, który przedstawił artykuł *Przyroda i sztuka jako wytwory podmiotu transcendentalnego we wczesnej filozofii Schellinga* (Panasiuk, 1991, s. 127–137). Trudno przecenić wartość tego tomu. Po szarych latach schyłku marksizmu zaprezentowano zupełnie nowe perspektywy analiz filozoficzno-historycznych, jak i nowe ujęcia tematów odpowiadające współczesnemu rozumieniu świata i tendencjom badawczym na europejskich uniwersytetach. Warto dodać, że w tym czasie zainteresowanie Schellingiem w Polsce korespondowało ze znacznym wzrostem badań Schellingańskich w Niemczech¹¹.

¹⁰ Nr 3 „Pisma Literacko-Artystycznego” z roku 1985 poświęcono wczesnym pismom Hegla, wśród nich znalazł się *Najstarszy program systemu niemieckiego idealizmu* (Hegel, 1985). Natomiast konkurencyjne tłumaczenie – *Najstarszego programu systemu idealizmu niemieckiego* – przypisujące autorstwo raczej Schellingowi (zob. Panasiuk, 2002, s. 42), zamieścił Ryszard Panasiuk w omawianej monografii (Panasiuk, 1987, s. 150–152).

¹¹ Od lat 90 XX w. przyspieszono prace nad nowym historyczno-krytycznym wydaniem dzieł Schellinga. Do roku 2023 ukazało się 34 z 80 zaplanowanych tomów. Zob. <https://www.frommann-holzboog.de/editionen/1205?lang=de> (dostęp 29.07.2023). W tym czasie zapoczątkowano 17 tomową edycję wyjątkowo ważnych zapisków osobistych filozofa – *Philosophische Entwürfe und Tagebücher*. Zob. <https://www.frommann-holzboog.de/werkausgaben/1251?lang=de>

W JAKI SPOSÓB ZROZUMIEĆ PRZYRODĘ?

Schelling nie był i w dalszym ciągu nie jest autorem łatwym w odbiorze. Dopracowywał swój system i przesuwiał akcenty, nie zawsze konsekwentnie rozwijając pewne rozstrzygnięcia teoretyczne. Niektóre aspekty sygnalizował tylko, aby je rozwinąć w późniejszych wersjach systemu. Nawiązywał przy tym do szerokiego kontekstu filozofii transcendentalnej (Kant, Fichte), do ogromnej dyskusji w naukach przyrodniczych, interesował się filozofią mitu, mistyką i teozofią, a nawet somnambulizmem. Jaki w takim układzie byłby parytet pomiędzy realną przyrodą i jej procesami, produktywnością i procesualnością przyrody a kwestią odkrywania i uzasadniania twierdzeń filozoficznych, relacją pomiędzy aprioryzmem a empirią?

Brak zainteresowania Schellingiem można w pewnej mierze tłumaczyć samą tylko właściwością niejednorodnej konstrukcji jego ciągle ewoluującego systemu, balansującego pomiędzy filozofią przyrody, transcendentalizmem, panteizmem i teozofią. Istnieje jeszcze bardziej przekonujący argument natury historyczno-naukowej. Mianowicie dla myślicieli, którym bliski był post-oświeceniowy model racjonalności, podejście materialistyczne i pozytywistyczny sposób uprawiania nauki, kolejne odsłony systemu Schellinga jawiły się jako irracjonalizm. Według Ryszarda Panasiuka tak długo zatem, jak długo obowiązywał „stereotyp nauki jako przeciwstawnej filozofii, empirycznie i indukcyjnie zbudowanej teorii” (2008, s. 38), nie rozumiano Schellinga i nie chciano go rozumieć. Nie tylko jego, ale całą formację idealizmu niemieckiego. Przy tym starannie pomijano w historii nauki wszystkie te elementy, które mogłyby zakłócić ideał racjonalności, np. ezoteryczny kontekst badań Newtona, którego uznawano przecież za ojca nowoczesnej, matematycznie zorientowanej fizyki (Kierul, 1996, s. 132–145).

Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja nauk humanistycznych w drugiej połowie XX w. Coraz szersze oddziaływanie metodologii szkoły „Annales” i wyraźniejsza obecność interpretacji kulturowo-antropologicznej pozwoliła na nowe spojrzenie w przeszłość, na to, co do tej pory pomijano i bagatelizowano. Ten nurt badań objął szeroki krąg zagadnień o charakterze interdyscyplinarnym (hermetyzm, ezoteryka, teoria mitu, mesmeryzm, nieświadome itd.) i spowodował wyraźną destrukcję dotychczasowej zdawałoby się uporządkowanej i w pełni racjonalnej wizji przeszłości¹². Specyfika idealizmu niemieckiego oraz uprawianej w jej ramach filozofii przyrody polega właśnie na tym, że element „naukowy” i empiryczny przeplatał się ze spekulacją a nawet ezoteryką.

(dostęp 29.07.2023). Kolejną inicjatywą były *Schellingiana*, regularnie ukazujące się tomy zawierające szczegółowe analizy systemu Schellinga oraz historyczno-filozoficznego kontekstu myśli niemieckiej: <https://www.frommann-holzboog.de/reihen/55?lang=en-gb> (dostęp 29.07.2023).

¹² Wśród wielu publikacji ważnych dla nowego odczytania kontekstu myśli niemieckiej przełomu XVIII i XIX w. można wymienić następujące pozycje: Zimmermann, 1969; Geffarth, 2007; Neugebauer-Walk, 2009.

W roku 1976 datuje się początek nowej historyczno-krytycznej edycji dzieł Schellinga, która bez wątpienia przyczyniła się do większego zainteresowania filozofem. Ale jeszcze większą uwagę zwrócono na uzupełniający tom do pism filozoficzno-przyrodniczych z lat 1797–1800. Otóż wydawcy zdecydowali się – aby zrozumieć sens filozofii Schellinga i jego odniesienie do wykładni naukowej, jaka w jego czasach obowiązywała – na szersze objaśnienie ogromnego kompleksu zagadnień, jakie generowało rozwijające się dynamicznie przyrodoznawstwo. Nie można zapominać, że mowa o nauce przed przełomem naukowo-technologicznym, kiedy dopiero tworzyły się zręby chemii elementowej, nauki o elektryczności i teorii fizjologicznych, kiedy braki w metodologii badań empirycznych uzupełniano żywiołową spekulacją (Schelling, 1994).

Szczególne znaczenie miały dla Schellinga dynamiczne koncepcje przyrody akcentujące moment tworzenia się i przekształcania jak np. „popęd formowania” Johanna Friedricha Blumenbacha, pozwalający na lepsze uzasadnienie pojęcia procesualności przyrody, przekroczenie ograniczoności preformizmu, epigenezy i witalizmu (Panasiuk, 2002, s. 69). Analogicznie Karl Friedrich Kiemeyer, zwolennik antymechanistycznego przyrodoznawstwa i całościowego rozumienia przyrody (fenomenu życia), postulował „system oddziaływań” oraz „ideę rozwoju”, bazujące na elementarnej i spolaryzowanej relacji między „wrażliwością” i „pobudliwością” (Panasiuk, 2002, s. 96). Podobny sposób widzenia świata wynikał z uproszczonej, ale sugestywnej doktryny medycznej Johna Browna, opartej na spolaryzowanej relacji pomiędzy „bodźcem” i „pobudliwością”. Niebywały sukces tej koncepcji wynikał z powszechnej akceptacji w środowisku lekarzy opowiadających się za „medycyną romantyczną” (Płonka-Syroka, 1999, s. 244–250).

W tym kontekście myśl Schellinga i szerzej idealizm niemiecki miały swój własny, anty-oświeceniowy „paradygmat” i „racjonalność”, zwrócone w kierunku absolutu – aby go uchwycić zarówno w indywidualnym i bezpośrednim poznaniu kreatywnego Ja, jak i poprzez rozpoznanie praw przyrody i poprzez sztukę (geniusz). Synteza poznania filozoficzno-przyrodniczego, estetycznego oraz egzystencjalnego staje się ideałem w postrzeganiu świata. Taka postawa – jak sugerował Goethe – wymagała jednak rozumienia będącego „przed i po fizyce”, rozumienia wykraczającego poza, ale nie odrzucającego, praktycznie ujmowanego poznania, czyli rozumienia „idealno-realno-symboliczno-identycznego”.

W perspektywie historyczno-kulturowej, jakiej brakowało w krytyce marksistowskiej, decydujące znaczenia miała rekonstrukcja modelu myślenia filozofa, nie zaś z góry przyjęte wyznaczniki interpretacyjne. W tej perspektywie zasadniczy problem rozumienia filozofii przyrody Schellinga polegałby na pytaniu: „Jak to było możliwe, że myśliciel [Kant – przyp. L.M], który zakwestionował prawomocność uprawiania refleksji metafizycznej na wzór

naukowy, przyczynił się – niejako mimowolnie – do odrodzenia w dalszym rozwoju niemieckiej myśli filozoficznej okresu klasycznego spekulacji wykraczających poza obszar doświadczenia” (Panasiuk, 2002, s. 8). Z jednej strony wyraźnie widać ciągłość myśli pokantowskiej, wyrażającą się w „nieustannym modyfikowaniu i wzbogacaniu zaprojektowanego przez Kanta specyficznego ujęcia aktu poznawczego” (Panasiuk, 2002, s. 18), z drugiej natomiast strony – paradoksalnie – myśl pokantowska rozwinęła wielowątkowe spekulacje nad naturą tego, co nieuwarunkowane. Oznaczało to faktycznie próbę rozwiązania podstawowego dylematu – zależności między absolutem a rzeczywistością, a w konsekwencji przesunięcie się punktu ciężkości refleksji filozoficznej z perspektywy kantowsko-fichteńskiego transcendentalizmu w stronę „spekulatywnej fizyki” (o charakterze apriorycznym) „jako podstawy wszystkiego”, jako produktywnej całości, generującej ogół jednostkowych form w porządku potencji (Panasiuk, 2002, s. 60–61).

Model monumentalnej fizyki Newtonowskiej, jakim operował jeszcze Kant, nie był już wystarczający w czasach Schellinga, kiedy mnogość nowych danych obserwacyjnych domagała się nowego i jednolitego teoretycznie uzasadnienia. Przede wszystkim zrozumiiano, że świata nie da się wytłumaczyć na zasadzie relacji mechanicznych, lecz tylko jako integralną strukturę organiczną. W istocie Schelling rozumie przyrodę jako „konstrukt metafizyczny”, jako „ideę nieskończoności”, która poprzez nieograniczoną „produktywność” wytwarza ogół form jednostkowych, jakie jawią się w doświadczeniu zmysłowym. Jeśli zatem empiryczna rzeczywistość byłaby wytworem tej wiecznej wytwórczej siły przyrody, z konieczności wynika metafizyczna natura świata i spekulacja, która ma doprowadzić do zrozumienia najgłębszego sensu tej „wyższej fizyki”, czyli działania dwóch sił: zasady pozytywnej i negatywnej, „siły ekspansji i kontrakcji” (Panasiuk, 2002, s. 65–66).

Znaczenie Schellinga polegałoby więc przede wszystkim na filozoficznym uzasadnieniu dynamicznej filozofii przyrody i w konsekwencji wprowadzeniu radykalnej procesualności do metafizyki i teologii. Postęp świata, czy też samourzeczywistnianie się Absolutu, objawia się stopniowo w walce przeciwności tkwiących w samej istocie świata. Przekształca się nie tylko pierwotnie kompletna, niezmienna i archetypiczna struktura bytu, ale sam Absolut umieszczony zostaje w centrum procesu stawania się świata. W tym znaczeniu radykalnie zmienił się również obraz człowieka – oświeceniowa redukcja do rozumu musiała ustąpić organicznemu i całościowemu rozumieniu. Dla Schellinga – podobnie jak dla innych romantyków – człowiek jawi się jako byt samoistny, samoświadomy, co prawda różny od innych form przyrody, ale integralnie z nimi powiązany. „W samowiedzy ludzkiej nie człowiek, ale uniwersum uzyskuje poznanie samego siebie. Akt poznawczy, będący w istocie samopoznaniem, jest tu jednocześnie obcowaniem podmiotu ludzkiego z wartościami, które wpisane są w absolut – przyrodę” (Panasiuk, 2008, s. 43).

UWAGI NA ZAKOŃCZENIE

W niniejszym artykule dwie kwestie znalazły szersze omówienie, mianowicie specyficzny kontekst ideologiczny, jaki zdominował powojenne badania filozoficzne, w tym sposób interpretacji filozofii Schellinga, oraz po wtóre rola Ryszarda Panasiuka w ukonstytuowaniu nowoczesnych badań nad jego filozofią.

W tym miejscu należałoby powiedzieć jeszcze parę słów o samym Ryszardzie Panasiuku, którego wielokrotnie przywoływano w tekście, i niemal cały ostatni podrozdział opierał się na jego ustaleniach. Otóż sfera zainteresowań badawczych Ryszarda Panasiuka dotyczy w szerokim tego słowa znaczeniu myśli niemieckiej przełomu XVIII i XIX w. i jej polskiej recepcji. Bez wątpienia był to okres bardzo ważny dla filozofii w ogóle. Wówczas kształtowały się zręby nowoczesnego społeczeństwa europejskiego, a filozofia stanowiła „samowiedzę” tej niezwykle dynamicznej epoki. To, co każdego badacza fascynuje najbardziej, to niełatwa umiejętność rozpoznania metodologicznych modeli myślenia oraz inspiracje i powiązania pomiędzy poszczególnymi typami systemów filozoficznych. Opanowanie tak złożonej tematyki wymaga, jak sugeruje Ryszard Panasiuk, ujęcia kontekstualnego, dzięki któremu da się uchwycić nie tylko ciągle aktualizujące się pytanie o relację człowiek – świat, ale także naukową wykładnię rzeczywistości, sens zdarzeń ze sfery społeczno-politycznej oraz koherentną wizję przyszłości, jaka zawiera się w systemach filozoficznych (Panasiuk, 2001, s. 5–7).

Na koniec sprawa bardzo ważna dla każdego aktywnie zajmującego się filozofią. Otóż wszystkie prace Ryszarda Panasiuka opierają się na precyzyjnym i pięknym języku, a piękno to polega na jasności, wyrazistości i trafności sformułowań. Język wyrażający głębię myśli jest tylko zewnętrzną postacią rygorystycznej procedury badawczej, dążącej do pogłębionej analizy problemu, zrozumienia jego istoty, przyczyn w związku z którymi się pojawia i konsekwencji, jakie generuje. Język narracji badawczej zachowuje idealny balans między ogółem a szczegółem. Ogólne osadzenie problemu potrzebne jest po to, aby zarysować pole badawcze, dopiero w kolejnym kroku następuje zasadnicza praca, polegająca na stopniowym fokusowaniu. W ten sposób wyciągane wnioski pozwalają z kolei na trafne uogólnienia i komparatystyczne ujęcia. Dlatego omówione w niniejszym artykule prace naukowe Ryszarda Panasiuka, pomimo upływu lat, nic nie straciły na ważności – są nie tylko ważnym źródłem wiedzy, ale też przykładem właściwego podejścia badawczego. Młode pokolenie filozofów, wychowane na labilnych strukturach myślowych, może się z nich wiele nauczyć.

BIBLIOGRAFIA

- Aleksandrow, G.F. et al. (1972). *Historia filozofii*, t. 3, *Filozofowie pierwszej połowy XIX wieku*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Baczko, B. (1964). *Rousseau. Samotność i wspólnota*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Baczko, B. (red.) (1965). *Filozofia i socjologia XX wieku*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Dynnik, M.A. (red.) (1963). *Historia filozofii. Lata czterdzieste – dziewięćdziesiąte XIX w.*, cz. 1. Tłum. R. Światło, R. Hekker, W. Wudel. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Gabryl, F. (1913). *Polska filozofia religijna w XIX wieku*, t. 1. Warszawa: Biblioteka Dzieł Chrześcijańskich.
- Garewicz J. (1965). *Rozdroża pesymizmu: Jednostka i społeczeństwo w koncepcji Artura Schopenhauera*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Geffarth, R.D. (2007). *Religion und arkane Hierarchie. Der Orden der Gold- und Rosenkreuzer als geheime Kirche im 18. Jahrhundert*. Lejda: Brill.
- Gogacz, M. (1969). *Obrona intelektu*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Granat, W. (1985). *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Grudzień, J. i Jankowski, H. (red.). (1978). *Filozofia marksistowska. Podręcznik akademicki do przedmiotu Podstawy marksistowsko-leninowskiej filozofii i socjologii*, wyd. 5. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Hansen, F.-P. (1989). *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus: Rezeptionsgeschichte und Interpretation*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Hegel, G.W.F. (1985). Najstarszy program systemu niemieckiego idealizmu. *Pismo Literacko-Artystyczne*, 3, s. 121.
- Jaworski, W. (1988). Polska, wczesna recepcja filozofii Schellinga. *Pismo Literacko-Artystyczne*, 4, s. 124–132.
- Kierul, J. (1996). *Izaak Newton: Bóg, światło i świat*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Quadrivium.
- Kołakowski, L. (1958). *Jednostka i nieskończoność. Wolność i antynomie wolności w filozofii Spinozy*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kołakowski, L. (1965a). Jezus Chrystus – prorok i reformator. *Argumenty*, 51–52, s. 1, 6–7.
- Kołakowski, L. (1965b). *Świadomość religijna i więź kościelna. Studia nad chrześcijaństwem bezwyznaniowym XVII wieku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kozyr-Kowalski, S. i Ładosz, J. (1972). *Dialektyka a społeczeństwo. Wstęp do materializmu historycznego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kuderowicz, Z. (1963). *Fichte*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Lukács, G. (1954). *Die Zerstörung der Vernunft*. Berlin: Aufbau-Verlag.
- Lukács, G. (1980). *Młody Hegel. O powiązaniach dialektyki z ekonomią*. Tłum. M.J. Siemek. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lukács, G. (2022). *Die Zerstörung der Vernunft*. W: *Werke*. T. 9. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Neugebauer-Walk, M. (red.) (2009). *Aufklärung und Esoterik: Rezeption – Integration – Konfrontation*. Tybinga: Max Niemeyer Verlag.
- Markiewicz, B. (1983). Najstarszy program systemu niemieckiego idealizmu. *Studia Filozoficzne*, 4, s. 51–68.
- Marx, K. i Engels, F. (1967). *Werke*. T. 41. *Ergänzungsband: Schriften, Manuskripte, Briefe bis 1844*. Berlin: Dietz Verlag.
- Mosse, G.L. (1964). *The Crisis of German Ideology. Intellectual Origins of the Third Reich*. New York: Grosset & Dunlap.

- Mosse, G.L. (1972). *Kryzys ideologii niemieckiej. Rodowód intelektualny Trzeciej Rzeszy*. Tłum. T. Evert. Warszawa: Czytelnik.
- Panasiuk, R. (1987). *Schelling*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Panasiuk, R. (1991). Przyroda i sztuka jako wytwory podmiotu transcendentnego we wczesnej filozofii Schellinga. W: M.M. Czarnawska (red.). *Schelling a pojęcie subiektywności*. Białystok: Zakład Teorii Poznania. Filia Uniwersytetu Warszawskiego (Idea: Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych, 4), s. 127–137.
- Panasiuk, R. (2001). *Filozofia historia i współczesność. Studia – odczyty – eseje*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Panasiuk, R. (2002). *Przyroda. Człowiek. Polityka: Z dziejów filozofii niemieckiej XVIII i XIX wieku*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Panasiuk, R. (2008). *Filozofowanie jako dialog z dziedzictwem duchowym przeszłości: rozprawy – szkice – odczyty*. Toruń: Wydawnictwo Rolewski.
- Płonka-Syroka B. (1999). *Medycyna niemiecka nurtu niematerialistycznego 1797–1848 i polska recepcja jej teorii i doktryn w dziewiętnastym stuleciu*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Historii Nauki PAN.
- Rozental, M. i Judin P. (1955). *Krótki słownik filozoficzny*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Schelling, F.W.J. (1960). Mitologia i objawienie. W: *Filozofowie o religii*. T. 1. Tłum. A. Nowicki. Warszawa, Kraków: Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli Odział Wojewódzki, s. 239–260.
- Schelling, F.W.J. (1979). *System idealizmu transcendentnego; O historii nowszej filozofii (z wykładów monachijskich)*. Tłum., wstęp K. Krzemieniowa. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Schelling, F.W.J. (1981). W: *Z historii rozwoju klasycznej burżuazyjnej filozofii niemieckiej: Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Feuerbach*. Tłum. K. Krzemień-Ojak. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Schelling, F.W.J. (1983). *Filozofia sztuki; O stosunku sztuk plastycznych do przyrody; Bruno, czyli O boskiej i naturalnej zasadzie rzeczy rozmowa*, przeł., wstęp K. Krzemieniowa. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Schelling, F.W.J. (1990). *Filozoficzne badania nad istotą ludzkiej wolności i sprawami z tymi związanymi*, przekł. B. Baran. Kraków: Inter Esse.
- Schelling, F.W.J. (1994). *Ergänzungsband zu Werke Band 5 bis 9. Wissenschaftshistorischer Bericht zu Schellings naturphilosophischen Schriften 1797–1800*. Stuttgart: Frommann-Holzboog.
- Schmied-Kowarzik, W. (2015). *Existenz denken: Schellings Philosophie von ihren Anfängen bis zum Spätwerk*. Freiburg, München: Verlag Karl Alber.
- Tatarkiewicz, W. (1988). *Historia filozofii*. T. II, *Filozofia nowożytna do roku 1830*, wyd. 11. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zimmermann, R.Ch. (1969). *Das Weltbild des jungen Goethe*. Monachium: Wilhelm Fink Verlag.

ON THE DIFFICULTIES IN THE RECEPTION OF SCHELLING – REMARKS ON THE MARGINS OF THE WORKS OF RYSZARD PANASIUK

This article addresses two major issues. First, the reception of Schelling's philosophy in Poland after World War II. Second, how Schelling's philosophical abstractions should be understood. The contextual understanding of philosophy relied on by Ryszard Panasiuk in his research was taken as the basis for interpretation. The structure of the article is derived from these two basic assumptions: the first part – *German Idealism in the Context of Marxist-Leninist Ideology* – deals with the way in which Marxist-Leninist ideology, starting from a class-dialectical and “party” understanding of philosophy, regarded philosophical Idealism as the enemy. The point of reference will be Georg Lukács' concept of “Die Zerstörung der Vernunft” and the interpretation of Schelling's philosophy as Irrationalism. Part Two – *The Origins of Schelling Research* – deals with the problem of why research on Schelling and Idealism ceased after World War II. And consecutively, under what conditions and when the first monographic studies appeared. The third part – *How to understand nature?* – is a historical-critical and contextual interpretation of Schelling's Philosophy of Nature. Schelling's philosophy can be understood as a new anthropology, integrally linking Man and Nature. In this sense, it is the antithesis of rationalist reductionism.

Keywords:

Schelling, German Idealism, Marxist Ideology